

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

КОНСТИТУЦИОНЕН СЪД

РЕШЕНИЕ № 5

от 11 юни 1992 г. по конституционно
дело № 11/1992 г.

Конституционният съд в състав: Асен Манов – председател, и членове: Младен Данаилов, Цанко Хаджистойчев, Станислав Димитров, Нено Неновски, Теодор Чипев, Милена Жабинска, Любен Корнезов и Пенчо Пенев, при участие на секретар-протоколита Стойка Белова, разгледа в закрито заседание на 9 юни 1992 г. конституционно дело № 11 от 1992 г., докладвано от съдиите Цанко Хаджистойчев и Пенчо Пенев.

Група от 59 народни представители от 36-то Народно събрание с искане от 16 април 1992 г., уточнено на 23 април с.г., са поискали Конституционният съд да обяви за противоконституционни чл.чл.12, 14, 15, 22 и чл.31 от Закона за изповеданията (ДВ, бр.48 от 1949 г., изм. Изв., бр.1 и бр.13/1951 г.). Искането е образувано в конституционно дело № 10/1992 г. и с определение от 24 април 1992 г. бяха конституирани като заинтересовани страни по делото Народното събрание, Министерския съвет, Светия синод на Българската православна църква, Главното мюфтийство, Католическата църква и Евангелистката петдесятна църква.

По искане на президента на Републиката от 6 май 1992 г., уточнено със становище от 27 май 1992 г., бе образувано конституционно дело № 11/1992 г. Поискано е от Конституционния съд да даде задължително тълкуване на чл.13, ал.1 и ал.2, както и на чл.37 от Конституцията и да установи противоконституционност на Закона за изповеданията. По делото бяха конституирани същите заинтересо-

вани страни, както по конституционно дело № 10/1992 г. Поради това, че предметът на искането по к.д.10/1992 г. се обхваща от този по к.д.11/1992 г., първото конституционно дело бе присъединено към второто за съвместно разглеждане и решаване, като производството по к.д.10/1992 г. бе прекратено.

С определение от 4 юни 1992 г. Конституционният съд прие за недопустимо искането на групата депутати и президента на Републиката относно установяването на противоконституционност на Закона за изповеданията. Съображенията за това са подробно изложени в обстоятелствената част на определението, което е изпратено на страните.

Със същото определение бе прието за разглеждане по същество искането на президента на Републиката за тълкуване на разпоредбите на чл.13, ал.1 и ал.2 и чл.37 от Конституцията.

След обсъждане на правните доводи и съображения, изложени в искането и постъпилите от заинтересованите страни писмени становища Конституционният съд приема следното:

Искането е за тълкуване на чл.13, ал.1 и ал.2 и чл.37 от Конституцията. Искането се при това тълкуване на текстовете не изобщо, а конкретно във връзка с взаимоотношенията между религиозните общности и институции от една страна и държавата от друга по осъществяване на конституционно прогласеното право на вероизповедание.

I. Характеристика на конституционното право на избор на вероизповедание и на религиозни възгледи - чл.37, ал.1 от Конституцията

Несъмнено тълкуването на текстовете трябва да започне от тук, защото дефинирането на посочените права в решителна степен определя характерът на правния режим за тяхното реално осъществяване.

В конституционното право е общоприето, че свободата на съвестта съставлява сфера, която по своята същност не познава никаква правна санкция. А приобщаването на човека към едно или друго вероизповедание зависи от интимно убеждение, върху което държа-

вата дори ако поиска не би имала възможност да упражни материално въздействие.

Такова е разбирането и на нашия законодател като казва, че вероизповеданията са свободни и независими от държавата (чл.13 ал.1 и 2), че свободата на съвестта, на мисълта и на избора на вероизповедание и на религиозни или атеистични възгледи са ненакърними (чл.37, ал.1), че не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии основани на религиозен признак (чл.6, ал.2 от Конституцията).

Анализът на посочените текстове не може да не ни доведе до извода, че правото на вероизповедание, както и правата на мисълта и на убежденията е едно абсолютно основно лично право, непосредствено свързано с интимния духовен мир на човешката личност и поради това представлява ценност от висш порядък. Тази характеристика на правото на вероизповедание определя не само възможните правомощия при упражняването му, но очертава и цялостния правен режим регулиращ тази сфера.

От съществено значение е да се разкрие юридическото съдържание на правото на вероизповедание, според сега действащата Конституция. Това право обхваща следните по-важни правомощия:

На първо място това е правото на свободен избор на вероизповеданието.

На второ място това е възможността за свободно упражняване на вероизповеданието: чрез печат, слово, чрез създаване на религиозни общности и сдружения, тяхната дейност вътре в общността и извън нея като проявления в обществото. Член 18, т.4 от Международния пакт за граждански и политически права на ООН от 16 декември 1966 г., ратифициран от Република България на 20 март 1976 г. (ДВ, бр.43/1976 г.) признава свободата на родителите, респ. попечителите да осигуряват религиозно и нравствено възпитание на децата си в съответствие със своите собствени убеждения.

При тълкуването на разпоредбите на чл.13 и чл.37 от Конституцията необходимо е да се отдели внимание на понятията "религиозна общност" и "религиозни институции", т.е. да се разкрие приро-

дата на религиозно сдружаване, доколкото именно с религиозните общности и религиозните институции държавата влиза в определени отношения.

II. Право на сдружаване на религиозна основа

Както бе отбелязано едно от основните правомощия, влизащи в състава на правото на вероизповедание е правото на сдружаване на религиозна основа. Това право е изрично прогласено в чл.12 във връзка с чл.13 от Конституцията и не поражда никакви съмнения. Известни основания за колебание или противоречиво тълкуване могат да дадат само употребените в чл.13, ал.4 изрази "религиозна общност" и "религиозна институция". На пръв поглед създава се впечатление за две съвсем различни понятия. Така напр. изхождайки от буквалното тълкуване на текстовете може да се твърди, че съгласно чл.13, ал.2 религиозните институции (а не религиозните общности) са отделени от държавата, а съгласно ал.4 и двете и религиозните общности и религиозните институции, не могат да се използват за политически цели. Това различие, което може да бъде следствие от буквалното тълкуване на текстовете обаче е само привидно. В религиозната общност се включват всички лица, които изповядват едно общо религиозно убеждение. Институциите това са елементите на организационната форма и структура, чрез които съответната общност осъществява своята дейност вътре в общността и извън нея - в обществото. Към такова разбиране ни насочва тълкуването на ал.4 на чл.13 - употребата на съюза "и", а не "или" както и упоменаването в един ред, т.е. равнопоставено по отношение диспозицията на правната норма на религиозната общност и религиозните институции. И още нещо, тълкувайки смислово чл.13, ал.2 може ли да си представим религиозни институции отделени от държавата без такова отделяне на религиозните общности, които те представляват.

Правото на религиозно сдружаване има няколко основни белега, които го отличават от обикновеното сдружаване. Тези белези са свързани с времето, през което действува сдружаването и целите и задачите, които то си поставя.

Тълкуването на действащата Конституция води до извода, че сдружаването на ^{религиозна} основа се прави без оглед на неговата продължителност и това произтича от интимната психологическа мотивация на членовете на религиозното по характер сдружение. Отличителен белег на религиозното сдружаване е и, че то си поставя цели и задачи, които са свързани с реалното осъществяване на правото на вероизповедание.

За да може по тълкувателен път да се разкрие ролята на държавата по отношение на религиозните общности и религиозните институции и изобщо по отношение осъществяване на конституционното право на вероизповедание необходимо е предварително да се разкрие установеният предел на конституционна свобода на вероизповеданието и правото на сдружаване за упражняването на това право.

III. Предел на конституционно гарантираната свобода на вероизповеданието

Правото на вероизповедание е абсолютно, лично, ненакърнимо основно човешко право. Като такова то се прогласява от Конституцията. То обаче не е безгранично от гледна точка на реалното му упражняване. Пределите са строго и изчерпателно установени в Конституцията. Аргумент за това може да се подчерпи и от разпоредбата на чл.57. Недопустимо е тяхното разширяване било със закон или по тълкувателен път.

Съгласно чл.13, ал.4 религиозните общности и институции както и верските убеждения не могат да се използват за политически цели, а съгласно чл.37, ал.2 свободата на съвестта и вероизповеданието не може да бъде насочена срещу националната сигурност, обществения ред, народното здраве и морала или срещу правата и свободите на други граждани.

Конституционният съд не навлиза в подробно тълкуване от всяко от посочените ограничителни основания, тъй като това е въвн от очертания в искането предмет на тълкуване на чл.13, ал.1 и 2 и чл.37 от Конституцията.

Такива ограничения в този или подобен вид

Съществуват и в международни договори и конвенции по някои от които сме страна, както например посочения вече Международен пакт за гражданските и политически права на ООН.

IV. Ролята на държавата по отношение на правото на вероизповедание, както и по отношение общностите и институциите, чрез които то се осъществява

Очертаната до тук характеристика на правото на вероизповедание, неговата правна същност, както и конституционно определените предели за осъществяването му, съгласно сега действащата Конституция на Република България позволява да се изведе по тълкувателен път ролята на държавата в тази сфера: какво държавата е длъжна, какво държавата може и какво държавата не може да прави.

Държавата като върховен носител на суверенитета и гарант на прокламираните в Конституцията граждански права е длъжна да осигури условия за свободно и безпрепятствено във всяко отношение упражняване на личното право на вероизповедание на всеки български гражданин. Това следва от императивно приетото още в Преамбюла на Конституцията задължение за издигане във върховен принцип правата на личността, нейното достойнство и сигурност (абз.3 от Преамбюла). Този принцип е конкретизиран още в чл.6, ал.1 и 2, чл.13, ал.1 и чл.37, ал.1 от Конституцията.

Държавата има задължението да съдействува за поддържане на търпимост и уважение между вярващите от различните вероизповедания, както и между вярващи и невярващи - чл.37, ал.2 от Конституцията.

Държавата чрез своите органи и институции обаче не може да се намесва и да администрира вътрешноорганизационния живот на религиозните общности и институции. Това се регулира от уставите и другите им вътрешноорганизационни правила. Това следва от разпоредбата на чл.13, ал.1, че вероизповеданията са свободни (както в личностен план, така и институционално) и от изричния текст на ал.2 на чл.13, който казва, че религиозните институции са отделени от държавата.

Ненамесата на държавата във вътрешните дела на религиозните общности и институции както и в тяхното обществено проявление следва и от приетите от България международни задължения, съдържащи се преди всичко в Международния пакт за граждански и политически права на ООН. А в чл.9, т.2 от Европейската конвенция за правата на човека, която Република България предстои да приеме като редовен член на Съвета на Европа гласи: "Свободата да се изповядва религия подлежи само на такива ограничения, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на обществената сигурност за защита на обществения ред, здраве и морал или за защита правата и свободите на другите". Както се вижда текстът е почти изцяло реципиран в чл.37, ал.2 от нашата Конституция.

Правата на държавата за намеса в дейността на религиозните общности и институции се свеждат до вземане на необходимите мерки само и единствено в случаите, когато сме изправени пред хипотезите на чл.13, ал.4 и чл.37, ал.2 от Конституцията. Такава преценка се прави и при евентуална регистрация на църковните общности или институции.

В искането на президента на Републиката изрично се посочват противоречия на Закона за изповеданията в сегашния му вид с разпоредбите на новоприетата Конституция. Посочват се чл.чл.10,12, 18,20,21,22 и 23 от Закона за изповеданията. Именно за установяване на това противоречие се иска тълкуването на разпоредбите на чл.13, ал.1 и ал.2 и чл.37 от Конституцията.

Конституционният съд счита, че относно разпоредбите на чл.13 и чл.37 от Конституцията като действащо право в случая намира приложение § 3, ал.1 във връзка с чл.5, ал.2 от Конституцията. Разпоредбите на Закона за изповеданията, които са в противоречие с чл.13 и чл.37 от Конституцията следва да се считат за отменени по силата на непосредственото действие на тези конституционни норми от момента на влизането на Конституцията в сила. Това може да се констатира инцидентно от всеки правоприлагащ орган. Така в пряко противоречие с чл.13 и чл.37 от Конституция са например разпоредбите на

чл.чл.10,12,18,20,21,22 и 23 от Закона за изповеданията.

Водим от горните съображения и на основание чл.149, ал.1, т.1 от Конституцията и чл.12, ал.1 от ЗКС по повод направеното от президента на Република България искане за тълкуване на чл.13, ал.1 и ал.2 и чл.37 от Конституцията, Конституционният съд

Р Е Ш И:

1. Правото на вероизповедание е абсолютно лично, ненакърнимо и основно право на всеки български гражданин. То е ценност от висш порядък. Без гарантираното му упражняване е немислимо съществуването на гражданското общество.

2. Правото на вероизповедание включва следните по-важни правомощия:

- право на свободен избор на вероизповедание
- възможност за свободно упражняване на вероизповеданията - чрез слово, печат, сдружаване.

3. Правото на вероизповедание не може да бъде ограничавано по никакъв начин освен в случаите на чл.13, ал.4 и чл.37, ал.2 от Конституцията, а именно, когато религиозните общности и институции се използват за политически цели или когато свободата на съвестта и вероизповеданието е насочена срещу националната сигурност, обществения ред, народното здраве и морала или срещу правата и свободите на други граждани. Посочените ограничителни основания са изчерпателно изброени и не могат да бъдат разширявани или допълвани чрез закон или чрез тълкуване. Чрез закон могат да бъдат определяни само конкретните механизми за тяхното осъществяване.

4. Религиозните общности и институции са отделени от държавата. Недопустима е държавна намеса и държавно администриране на вътрешно организационния живот на религиозните общности и институции, както и в тяхното обществено проявление, освен в посочените вече случаи на чл.13, ал.4 и чл.37, ал.2 от Конституцията.

5. За заварените закони разпоредби противоречащи пряко на чл.13 и чл.37 от Конституцията се прилага § 3, ал.1 във връзка с чл.5, ал.2 от Конституцията на Република България.

Председател: (Асен Манев)

(Теодор Чирев)

Членове:

(Младен Данаилов)

(Милена Жабинска)

(Цанко Хаджистойчев)

(Любен Корнезов)

(Станислав Димитров)

(Пенчо Пенев)

(Нено Неновски)